

URTX

LINYOLA.

**EPISODIS DE LA GUERRA CIVIL
ESPANYOLA (1936-39). VIVÈNCIES
I TESTIMONIS PERSONALS**

Joan Civit Esmatges

LINYOLA. EPISODIS DE LA GUERRA CIVIL ESPANYOLA (1936-39). VIVÈNCIES I TESTIMONIS PERSONALS

**Joan
Civit Esmatges**
Cronista de Linyola

Abstract

En este artículo se describen diversos episodios de la guerra civil española ocurridos en la localidad de Linyola (Lleida) a través de la vivencias personales del autor del texto i de otros testimonios orales recogidos por el mismo autor.

This article describes various episodes of the Spanish civil war that happened in the village of Linyola (Lleida) through the personal experiences of the author and oral accounts from other people gathered by the author.

Paraules clau

Guerra civil, testimonis personals, 1936-1939, Linyola (Lleida).

Introducció

“La guerra és la continuació de la política amb altres medis, escrivia, ara fa més de 150 anys, el famós tratadista militar Von Clausewitz”.

Amic lector:

El present any 2006 es compleix el 70 aniversari de l'inici de la Guerra Civil Espanyola, la qual ensangnà tota la Península, tot postrant-la en un caos de terror, dol, misèria i desesperació. Com es recordarà, la guerra tingué el seu inici el dia 18 de juliol de 1936 i va finalitzar l'1 d'abril de 1939.

Estàvem fent la trilla de cereals, el sol apretava amb tota la força de l'època d'estiu i, la gent del poble (Linyola), la majoria pagesos, encara que estiguessin enfeïnats, també es mostraven inquiets pels greus successos que tenien lloc a Madrid. Per exemple, l'assassinat del diputat conservador José Calvo Sotelo. El diari *La Vanguardia* mostrava a primera pàgina aquell crim –recordo això

perquè a casa nostra ens portava aquell rotatiu un noi de la Llibreria Dalmases de Mollerussa, amb bicicleta-. Un temps abans, també havia caigut assassinat l'estudiant falangista Matías Montero; després moria de la mateixa manera el tinent de la Guàrdia d'Assalt Castillo.

Aviat els esdeveniments es precipitaren a velocitat de vertigen i el “genet apocalíptic de la guerra” va iniciar el seu galop destructor per muntanyes, valls, masos, viles i ciutats, sembrant al seu pas la destrucció i la mort.

Molt s'ha escrit sobre aquells tristos anys de “sang, suor i llàgrimes”, però molt poca cosa referent al paper que va correspondre viure als nens dels pobles rurals durant aquell període d'hostilitats.

L'autor d'aquest treball intentarà reflectir en el transcurs del mateix les nombroses vivències, escenes i episodis d'aquella cruel i fratricida batalla entre germans d'una mateixa nació, que, essent un infant, li va correspondre ser testimoni.

Profecia fallida

Un senyor de certa categoria intel·lectual —excalde de la vila— amb un bigoti a l'estil Bismark, deia als grupets de gent del poble que l'escoltaven: "Això serà com els focs artificials, que aviat s'acaben; el màxim que pot durar aquest conflicte és tres mesos". L'home es va equivocar de ple, ja que en lloc de tres mesos van ésser tres anys!

Des del principi es va veure clar que l'huracà antireligiós bufava amb força irreversible. Als pocs dies fou cursada una ordre del Comitè Local assenyalant que tots els escolars que pertanyien al col·legi de religioses de la Sagrada Família anessin a recollir els objectes d'estudi en aquell centre docent. Se'ns va fer posar en fila índia, l'un darrere l'altre. Un jove ens anava preguntant el nom de cada alumne i quan correspongué el meu torn l'hi vaig donar, afegint "per a servir a Déu i a vostè". Llavors aquell noi em va etzibar ràpid i tallant: "A Déu no fa falta que l'anomenis, perquè ja no existeix". Davant la inesperada resposta vaig quedar perplex i mut de sorpresa.

Crema d'imatges i demolició de les campanes

Un altre jorn, concretament el dia 25 de juliol, fou cremat el retaule de talla de l'altar major del temple, d'un valor incalculable, juntament amb llibre, ornaments i altres coses. Aquesta fogaina es va fer a la plaça de l'Església mentre els nens donàvem tombs per intentar recollir algun objecte útil, quan el vigilant es distreia o bé marxava.

Encara s'estaven realitzant les feines de la trilla de blat, quan una tarda vaig contemplar com la plaça de l'Església estava plena de públic per veure caure les campanes des de dalt del campanar. Vaig traslladar-me a l'altre extrem del poble, al Tossalet del Masot, on teníem l'era de batre. Després em digueren que una de les campanes s'havia trencat a trossos i, en canvi, l'altra va quedar intacta.

Era el dia 20 d'agost de 1936, quan es va fer un anunci del Comitè Local indicant l'obligatorietat de portar imatges, llibres, estampes religioses davant l'edifici de la Casa de la Vila per ser cremats. La foguera que va formar-se amb tots aquells objectes de les cases del poble fou gran.

Posteriorment, van profanar-se les tombes existents a la nau central del temple, i alguns esquelets foren col·locats en posició vertical davant de la façana.

Cal dir també que l'edifici petri fou utilitzat durant la guerra com a refugi quan hi havia els bombardejos aeris i artillers dels nacionals; i com a magatzem de palla, melons, ciment...

Restes de la campana d'abans de la Guerra Civil

Dos trossets de la campana d'abans de la Guerra Civil, que fou tirada a terra des de dalt del campanar, els quals són guardats amb respecte per diferents veïns de la vila com a record d'aquella tragèdia.

Amb data 25 de gener de 1937, l'Ajuntament del poble va rebre un comunicat de la C.N.T.

Restes de la campana d'abans de la guerra civil.
Fotografia: Joan Civit.

Retaule de l'alta major del temple parroquial de Linyola, que fou cremat a l'inici de la revolució.
Fotografia cedida per Joan Abelló.

Altres altars laterals d'abans de la guerra civil que també foren destruïts: Sagrat Cor, Sant Sebastià i Sant Crist.

Fotografies cedides per Joan Abelló.

preguntant pel motiu de la treta de les campanes. La resposta que els donaren fou: "Els qui vingueren a buscar-les estaven degudament autoritzats".¹

La Creu de Terme

"La creueta dels olivers". Aquest és el nom popular entre els linyolencs del citat monument religiós –la Creu de Terme–. La seva ubicació és a la part ponent del poble, a l'inici dels camins de Lleida i els Arcs. Fou tirada a terra durant la guerra i va ésser restaurada el 21 d'octubre de 1951.

La custòdia i altres objectes de la parròquia foren salvats per l'alcalde Josep Maria Mata Coll, ajudat pel veí Fèlix Riba

Quan va esclatar la cruenta Guerra Civil, 1936-1939, l'Ajuntament democràtic sorgit de les eleccions de 1931 estava presidit per l'alcalde Josep Maria Mata Coll, un home bo, previsor i valent, el qual fou rellevat del càrrec amb els altres membres del consistori per un comitè local als pocs dies d'iniciada aquella revolta civil.

El mencionat batlle, amb la col·laboració del veí Fèlix Riba, veient el vendaval anticlerical que s'estenia per tot arreu, varen decidir plens de coratge i valentia anar a l'església per a retirar la custòdia i altres objectes cap a les seves respectives llars, on foren amagats i guardats escrupolosament.

Un cop acabades les hostilitats bèl·liques, aquells objectes foren retornats al rector de la parròquia, Mn. Juli Saurat Canal (vegeu fotografia adjunta). Fou d'aquesta manera com es pogueren recuperar unes relíquies estimades pel poble de Linyola, gràcies al valor d'aquells dos bons linyolencs: Josep Maria Mata Coll i Fèlix Riba.²

Els tres sacerdots de la vila

En el moment d'esclatar la guerra, Linyola comptava amb el servei de tres sacerdots: Mn. Juli Saurat (rector), Mn. Josep Pallerols (beneficiat) i Mn. Lluís Vives (coadutor). Els dos primers salvaren la vida, no així l'últim, que fou descobert a Sensui, i posteriorment l'afusellaren a la Pobla de Segur. En canvi els dos primers van poder sobreviure a la matança de capellans que durant aquell vendaval revolucionari caigueren víctimes de l'odi contra Déu i els seus servidors.

Dos sacerdots són alliberats per la intervenció del jutge de pau

Segons explica Mn. J. Castells, en la seva obra *Martirologi de l'Església d'Urgell*, pàgs. 159-160, li sembla que fou el dia 21 de juliol de 1936 quan, errant per aquestes terres d'Urgell, Mn. Francesc Castells Brenuy, ecònom del Poal era detingut a Linyola. Tot seguit fou tancat a la presó del poble, instal·lada als baixos de l'Ajuntament. Hi ingressaren també el seglar Carles Mas Gispert i el religiós exclaustrat, P. Josep Pallerola Solà.

¹ Arxiu Municipal, *Llibre d'actes, manual de 1937*.

² Comunicació oral dels germans Xavier i Jordi Castellà Mata, néts de qui fou alcalde de Linyola des de 1931 fins a mitjan 1936, Josep Maria Mata Coll.

La Creu de Terme.
Fotografia: Joan Civit.

Custòdia salvada del saqueig de l'església durant la guerra civil.
Fotografia: Joan Civit.

Veient el caire que, tant allí com a tot arreu, anaven prenent els fets de la revolta, el jutge municipal de Linyola, home d'idees esquerranes però no anarquistes, prengué pel seu compte, amb coratge i serenitat, assegurar l'ordre i evitar vessament de sang dins el territori de la seva jurisdicció. Cal remarcar que tot el veïnat el secundà eficaçment. A l'efecte, l'esmentat jutge anà personalment a Barcelona a buscar dos policies de l'Estat català que l'ajudessin a mantenir una certa legalitat.

El 28 de juliol, Mn. Castells prestava declaració davant el tribunal del Comitè, al saló d'actes de l'Ajuntament. A l'avantsala esperaven el jutge i els policies que havien arribat de Barcelona, ben disposats a començar la seva tasca moderadora. En sortir el mossèn i conegut el ple dels qui l'esperaven, els va dir que era capellà; que darrerament i durant un lapse més que llarg, havia exercit a Tiurana, on podien acudir a informar-se de la seva actuació, i demanava a la vegada que donessin avís als seus familiars de la Pobla, d'on era fill, perquè vinguessin a recollir-lo.

Tots els altres presoners varen ser alliberats, i restaren al poble sense cap altre contratemps.

Mossèn Josep Pallerola

És de domini públic que Mn. Josep Pallerola durant tota la resta de la Guerra Civil estigué amagat, a la masia de Cal Sans, a la partida de la Sendrosa –terme municipal d'Ivars d'Urgell–, i també en altres llocs d'algunes cases

allunyades del poble, on fou cuidat i alimentat per gent caritativa i valerosa de Linyola.

Quant a Mn. Castells, va ser detingut altra vegada i posteriorment afusellat al cementiri de Salàs de Pallars juntament amb altres capellans, els mossens Martret, Arnau, Tàpies, Araguàs, Boher i Perot.

Acords municipals

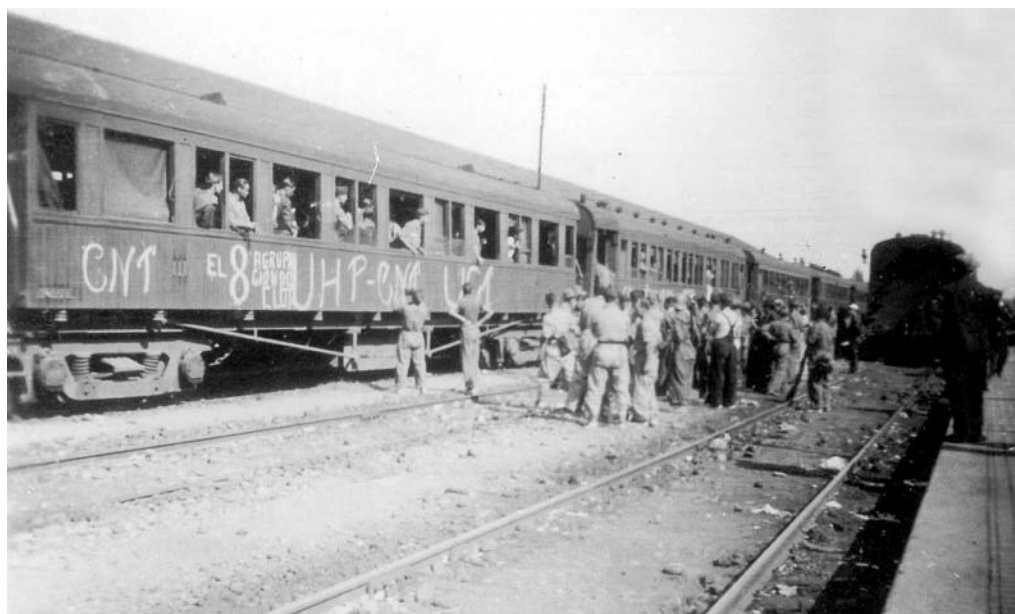
12 de novembre de 1936: Acorda per unanimitat donar l'ordre per escrit als cafès i tavernes que tanquin els establiments a les dotze de la nit, advertint-los que en cas de desobediència els seran aplicades les sancions previstes oportunament.

17 de novembre de 1936: A petició d'un conseller, foren canviats els noms de dos carrers, el carrer Major per avinguda de Buenaventura Durruti i plaça de l'Església per plaça de Francesc Arcaso. (A l'acabament de la guerra, tornaren a ser canviades les nomenclatures; la primera per avenida del Caudillo i la segona per plaza de la Iglesia). Actualment ocupen la nomenclatura inicial, o sigui, la d'abans de la guerra.

26 de novembre de 1936: El sindicat obrer de la U.G.T. va reclamar el lliurament d'armes al conseller de Seguretat.

Es fa un suggeriment per col·locar una sirena al campanar per tocar l'alarma i altres avisos en substitució de les campanes.

**Estació de Lleida.
1936. Voluntaris
de la columna
Macià-Companys
destinats al front
d'Aragó, esperant
la sortida del tren.**
Fotografia: Joan
Serra Vidal.

30 de desembre de 1936: La corporació municipal acorda no autoritzar altres jocs que no siguin "la manilla" i el "truc" als establiments públics.³

Llocs històrics i testimonials d'excepció

La plaça de l'Església i el temple parroquial de Linyola són dos llocs històrics i testimonials d'excepció, ja que en els seus respectius recintes ocorregueren esdeveniments de gran importància: crema d'imatges, profanació de tombes, caiguda de les campanes, refugi dels bombardejos...; posteriorment, manifestacions religioses, polítiques i altres.

Suprema amargura

A mesura que la guerra anava prenent envergadura i les dos Espanyes s'anaven despedaçant despietadament, sobrevingueren al-

tres fets d'una amargura suprema; per exemple: la notificació escueta i dolorosa de la mort del pare, marit, fill o germà, al front de batalla! Eren moments desesperants. Una vegada vaig veure com el carter donava una carta a una jove casada i aquesta la va obrir depressa, desitjosa de conèixer les notícies del seu estimat, però, oh maleïda sorpresa, en ella se li comunicava que havia mort! Aquella noia es va prostrar en la desesperació; s'estirava els cabells, cridava i plorava desconsoladament, anava d'un cantó a l'altre del carrer; res ni ningú podia consolar-la. Era inútil tot intent de les persones veïnes per suavitzar la seva intensa amargor en aquells difícils moments. Pobra dona! Aquest i altres casos semblants es van donar durant la Guerra Civil.

Els refugiats

Una altra de les moltes vivències amargues d'aquell enfrontament fou l'evacuació d'innombrables famílies de diferents punts d'Espanya, especialment de Castella cap a Catalunya, les quals foren repatriades i encomanada la seva custòdia a diverses llars i masies dels nostres pobles d'Urgell i d'altres comarques veïnes, prenent el nom "dels refugiats". Generalment, el nombre era de 100 persones per cada poble, entre homes, dones i nens. Cal recalcar que alguns van trobar aquí autèntiques amistats, de vegades fins a convertir-se en marit i muller per mitjà del matrimoni.

Ací a Linyola, s'hi van destinar 100 "refugiats", el repartiment dels quals per les cases del poble va correspondre a l'Ajuntament.

**La plaça de l'Església
i el temple parroquial
de Linyola.**
Fotografia: Joan Civit.

³ Arxiu Municipal, *Llibre d'actes, manual de 1936.*

⁴ Arxiu Municipal, *Llibre d'actes, any 1936.*

Això passava el dia 3 de desembre de 1936.⁴

Augment d'habitants

Aquest augment d'habitants, entre ells alguns menors amb edat escolar, ocasionaren la manca de bancs a l'escola. També foren problema els vells i els malalts –abusos de medicaments i d'alimentació– entre altres coses.

A casa nostra pertocà la tutela d'una noia madrilenya, de nom Conxita Sánchez. Era de caràcter dòcil i simpàtic, i a més treballadora; mai no va provocar incidents ni baralles amb els membres de la meua família. En fi, un model de noia.

Una vegada acabada la guerra, va tornar a Madrid, però durant bastants anys, cada estiu, venia a passar les vacances junt amb nosaltres aquí a Linyola.

Paper moneda

Entre els anys 1936 i 1939, els ajuntaments catalans varen emetre paper-moneda (generalment pessetes i fraccions) destinat a facilitar els canvis dins l'àmbit del seu propi municipi. Aquí a Linyola, amb data de 25 de març de 1937, el municipi va posar a la circulació paper-moneda de curs obligatori i de petit valor. Uns foren de la quantitat de 50 cèntims i altres d'una pesseta, amb aquestes mides:

Linyola (L) Noguera 2.013/2.319
1 - 50 cts. (66x112). 1 pta. s/s. i A (66x110). R
1A - 50 cts. A a C (66x110). 1 pta. B (66x112). R2
2 - 25 cts. (36x52). R3

Suc de llimona per escriure cartes

En temps de privacions i necessitats és quan aflora l'enginy. Doncs això va ser el que va succeir en el transcurs d'aquells anys. A fi de

burlar la possible inspecció de les cartes que s'escriuen entre si els familiars i evitar les represàlies dels recíprocament enemics polítics, es va posar en pràctica la utilització del suc de llimona per a escriure-les. Això permetia estampar en el paper el que els interessats creien convenient de dir i la seva lletra quedava invisible, però el qui rebia la missiva l'atansava a les flames d'una foguera o bé a prop d'una estufa i llavors és quan apareixia a

Dos models de paper-moneda que l'Ajuntament de Linyola va posar en circulació al març de 1937.

Fotografia: Joan Civit.

Anvers i revers de dos models de paper-moneda, un de 50 cèntims i l'altre de 5 pessetes, en circulació a la zona republicana..

Fotografia: Joan Civit.

Soldats de l'exèrcit republicà col·locant xarxes de filferro al front de Terol, l'any 1938.

Fotografia: Joan Serra Vidal.

la vista l'escriptura impresa en el paper.
Cartilles de racionament

Cada dia que passava es va fer més evident la urgència de prendre mesures de prevenció respecte als articles alimentaris i per tant al seu racionament, per evitar possibles caresties i indigències que poguessin afectar la supervivència de la població civil rural. Per això les autoritats van ordenar que cada família havia de tenir la seva corresponent cartilla de racionament. Aquesta, era imprescindible mostrar-la als encarregats municipals de subministrar els queviures de primera necessitat: pa, oli, arròs, etc., segons el nombre de membres de cada una d'aquelles tenia assignat en el document esmentat.

Sovintejaven les queixes dels usuaris, ja que alguns creien que estaven discriminats en comparació a d'altres, per creure que no se'ls donava el tracte degut. En fi, el clàssic favori-

tisme de tots els temps, difícil de curar.

A falta de tabac, llengua de bou

Un dels articles que més va escassejar durant i després de la guerra fou el tabac; per a substituir-lo els fumadors arplegaven fulles d'una herba denominada "llengua de bou", que, una vegada seca, trituraven i llavors servia com a substitut d'aquell, però sense aconseguir ni de bon tros la mateixa qualitat, ja que l'aroma que despenia era pèssima i els seus efectes molt pitjors que els del tabac (la tos no deixava els seus fumadors durant tot el dia).

Batalló disciplinari

Aquest grup d'homes, el componien presoners que per distints motius estaven castigats a efectuar treballs durs. Encara que el nom de batalló significa el conjunt de molts, la veritat era que el seu nombre no arribava al centenar. Algunes vegades se'ls veia passar pel centre del poble, de pas cap a una feina en comú, com podia ser la construcció de nius de metralladores, o de trinxeres en punts estratègics del terme municipal.

El seu aspecte inspirava compassió.

La pava

"La pava" era un avió que es féu popular; molts matins apareixia en solitari, volant a gran altura i quasi sempre a la mateixa hora —entre les 9 i 10—. La seva missió suposem que era de reconeixement, perquè mai no va disparar cap bomba sobre el nostre territori; per això ningú no agafava precaucions per amagar-se en els refugis existents dins del poble.

Dia 5 de març de 1938

Un nen va morir atropellat per un camió

Cal dir que l'any 1938 possiblement fou el més tràgic i dolorós que va patir Linyola en el transcurs d'aquella guerra, ja que posteriorment —al mes de maig— varen morir altres persones a conseqüència de bombardejos d'artilleria i d'aviació del bàndol nacional, de les quals en pàgines posteriors en parlarem.

Aquell nen, de nom Antoni Velimelis, de 8 anys d'edat, estava jugant amb altres companys al carrer-carretera que condueix a les poblacions de Mollerussa i Bellcaire (enfrent de "cal Mingo" i "Maties del pastisser"). La llum del dia ja s'apagava. Un camió estava parat a la vorera de la mencionada via urbana —era el que feia el transport de la farina als pastissers del poble, per encàrrec de l'Ajuntament—. En un moment del joc a pilota, el nen

Antoni es va col·locar a la part posterior d'aquell vehicle, quan inesperadament i per causes desconegudes el xofer va donar la marxa endarrere del camió, amb tant mala fortuna que va donar un fort cop al cap d'aquell infant, que li causà la mort instantàniament.

El conductor no se'n va adonar de l'accident mortal fins que no va veure el cadàver del nen al davant del camió, doncs la casualitat va fer que les rodes del vehicle no varen passar pel damunt d'Antoni.⁵

La influència del tabac

Com que el tabac escassejava molt, es va optar per cultivar-lo i llavors les dones hàbils confeccionaven "puros", "caliquenyos", "senyorites" que, en moltes ocasions servien per obtenir importants favors per conducte de persones amb ostentació de càrrecs polítics.

El cultiu d'aquesta planta era força ambiciós, especialment pels soldats destacats en aquesta zona d'Urgell, que aprofitant la foscor de la nit prenién petites porcions de tabac als pagesos cultivadors d'aquest, per així no despertar l'atenció. Però a poc a poc anava desapareixent aquella plantació, fins que els propietaris muntaren piquets de vigilància per atrapar els lladres. Aquesta decisió va donar un efectiu resultat, ja que els infractors –soldats– foren detinguts i reberen una forta recriminació dels seus superiors militars, acabant-se així els roboris de tabac.

El terror dels bombarders artillers i aeris

Cada vegada que se sentia el bronziment d'avions sobrevolant l'horitzó, la gent s'apressava a col·locar-se un petit bastonet a la boca (això era una recomanació de les autoritats per evitar que l'ona explosiva de les bombes fessin escantell, dins del possible, al cos respiratori humà) i corria plena de por a refugiar-se on creia estar més segura.

Tan aviat com apareixien els primers aparells començaven a disparar les bateries antiaèries; els seus impactes grisos es veien a l'espai, impregnant l'aire d'un intens olor a pólvora. D'aquesta forma donava començament a un "concert macabre", on el terrabastall dels projectils dels dos bàndols contendents –el republicà i el nacional– es barrejaven amb els gemecs de dolor i desesperació dels qui queien ferits per la metralla assassina.

També diferents pobles d'aquesta demarcació sofriren les conseqüències bèl·liques, per

**El nen Antoni
amb la seva
germana Antònia.**

exemple: Vallfogona de Balaguer, La Ràpita, Bellcaire d'Urgell, entre altres.

Bombardeig d'artilleria Dia 11 de maig de 1938

Linyola sempre estigué sota domini republicà fins al dia 8 de gener de 1939, en què fou ocupada per les forces del general Franco. Durant aquest espai de temps va sofrir diversos atacs, alguns d'aviació i d'altres d'artilleria. Un d'aquests fou el dia 11 de maig de 1938. Deurien ser les 9 del matí quan començaren a xiular amb macabra fúria obusos damunt el nostre poble; van produir tres víctimes en la població civil i un nombre no determinat de militars, i importants destrosses en els edificis de la localitat.

Cal recordar que les bateries franquistes disparaven des de l'altre marge del riu Segre –darrera de Balaguer, a prop de Gerp– i se les batejà amb el renom de "la Paca" i "la Loca", segons el soroll que feien en disparar.

Després de la fúria de la mort, el balanç de les persones que perderen la vida fou aquest: Sebastià Civit Vilamajó ("Cal Agarbellador"), de 66 anys, casat i pare de quatre fills; Ramon Solé Vergé ("Cal Borrell"), de 39 anys, casat i pare d'un fill, i Antoni Mas Fabregat, de 34 anys, casat i pare de dos fills. Els dos primers a poc d'iniciar-se el bombardeig aban-

⁵ Informació facilitada per Antònia Velimelis, germana del desafortunat nen atropellat.

donaren les seves llars per refugiar-se a l'es-corxador municipal, on creien estar més segurs, però a meitat del recorregut –al carrer Salmeron– els detingué l'obús exterminador. L'altre veí va expirar a l'Hospital Militar de Bellpuig, víctima de la metralla d'una bomba que caigué davant de casa seva, situada al carrer Major; en aquest cas el ferit fou traslladat per intentar salvar la seva vida, però tots els esforços foren inútils.

Aquest mateix dia, una altra bomba explotà sota el ventre d'una mula, la destrossà i llençà el seu genet, Antònia Bori (de "Cal Porta"), a més de 25 metres de distància, al camp de Manel Abellana, actual carrer de Domènec Cardenal. Aquella dona, a pesar de les ferides, no va morir, sinó que va viure encara bastants anys.

La samaritana de Linyola

Tant en temps de guerra com en temps de pau, les persones realitzen accions bones i humanitàries. Vegem com a botó de mostra el següent relat de l'historiador Lluís Rúbies en la seva obra *La cabeza de puente de Balaguer*, pàgs. 102-103. (Eren els primers dies del mes d'abril de 1938 quan s'establí el cap de pont de Balaguer, en el transcurs de la Guerra Civil, quan fou volat aquest). "*Vadear el río fue una empresa loca para muchos que no sabían nadar* –escriu Rúbies–. *No así para nuestro Sargento y otros, que aligerados de cuanto podía entorpecerles, consiguieron cruzar las aguas y alcanzar la orilla aún en poder de su propio Ejército.*

Con lógica prisa, corrieron hasta el paso de nivel del tren, donde realmente dieron con las cocinas y pudieron rehacer con algo, su apurado estómago.

Casi sin tregua, llegó la aviación y empezó a ametrallar. Nuestro hombre vió al lado unos almacenes de paja y alfalfa (serían los de Regany Hermanos, aún existentes igual que entonces) y se metió dentro de unos fajos de alfalfa para protegerse. Cual no sería su sorpresa al tropezar en su excondrijo con una botella de anís de calidad, de la que dieron cuenta tan pronto se alejó la aviación.

Y otra vez en camino, sin norte ni guía, hasta llegar a Linyola, pueblo a quince kilómetros de Balaguer, donde agotado, con las botas destrozadas, los calcetines rotos y los pies ensangrentados, se sentó en el portal de una casa para intentar aliviar sus pies. Salió una mujer de la casa diciéndole: "Deja que te lo haga yo. Mi hijo también está en el frente y puede que lo necesite como tu. Otra madre se lo hará". Le curó los pies, le dió calcetines

nuevos y unas botas de su hijo y nuestro Sargento quedó nuevo, pero todo ello dentro del mayor nerviosismo por parte de éste, que acuciado por la artillería desde casi un mes, no hacía más que repetir a la buena mujer:

– "*Déjeme, déjeme por favor y váyase, que la artillería empezará a disparar y puede ocurrir lo que no quisiera*".

– "*No te preocupes hijo, nada malo te ocurrirá; lo verás*".

Casi como una premonición la de aquella mujer, porque el frente ya se había detenido en Balaguer y desde luego la artillería no disparó sobre Linyola. Al Sargento Rafa le concentraron al día siguiente y pudo reunirse de nuevo con su unidad".

Dramàtic bombardeig d'aviació Dia 29 de maig de 1938

En la data assenyalada, Linyola tornà a viure un dia dramàtic, sembrat de morts, dolor i desesperació.

Cada cop que se sentien els bronzits d'avions sobrevolant la població, la gent cuidava de posar-se un petit bastonet a la boca i corria presa de pànic a refugiar-se allà on creia que estaria més segura. Un d'aquests llocs era el temple parroquial; d'altres en canvi preferien els refugis subterranis. N'hi havia al Castell (Cal Abelló), també al Planell, a Cal Saus..., però no tothom podia arribar-hi a temps, per trobar-se massa lluny o bé per d'altres circumstàncies.

Així les coses, damunt l'escenari d'aquell terrorífic dia 29 de maig de 1938 aparegué primer "la Pava" –un avió solitari que quasi tots els matins feia acte de presència, volant a gran altura, amb "rum", "rum", característic i inconfusible, i segurament en una missió de reconeixement–. Pocs moments després, un grup d'avions se situava amenaçadorament sobre Linyola i aviat deixaren caure les seves càrregues mortíferes; causaren baixes entre la tropa militar i personal civil.

Un infant de cinc mesos salva la vida miraculosament

Un d'aquells temibles artefactes va caure a la casa de Cal Sanguim (a l'habitatge veí hi havia un magatzem d'explosius i al davant un destacament de soldats). Al primer pis s'hi trobava una jove mare que donava el biberó de llet al seu tendre fill de cinc mesos d'edat. Els propietaris de l'immoble en sentir les explosions la instaren que marxés amb ells a refugiar-se als baixos de la casa, però la dona

s'hi negà, al·legant que primer volia acabar de donar l'aliment líquid al nen. El seu amor maternal la traí, perquè encara no havia acabat la seva feina quan una bomba caigué damunt el mencionat edifici, matant a l'instant la jove mare, però no així al nadó, que fou trobat il·lès d'entre els enderrocats de la casa destruïda, situada al carrer d'Amadeu Vives. La infortunada senyora era Carme Badia Balaguer, de 28 anys, casada amb Francesc Fabregat ("Cal Panxa"). El nen en qüestió, de nom Josep, actualment està casat i és pare de quatre fills.⁶

El mateix dia també perderen la vida d'altres veïns: Miquel Pons Lluelles ("Cal Rosendo"), casat i pare de quatre filles. La mort el sorprengué en l'actual carrer d'Anselm Clavé, víctima de l'explosió d'un projectil.

La tercera persona civil morta fou Antònia Pujades Coll, de 37 anys, casada a "Cal Pau del Tella" i mare d'una filla. Fou traslladada a la població d'Arbeca, on hi havia un centre de sanitat, per poder salvar-la, però tots els intents resultaren inútils.

Es dóna la circumstància que a la seva casa hi tenien allotjat un coronel i un general rus i també dues secretàries espanyoles, però aquell dia del bombardeig estaven absents.

Refugi casolà

Aquest és un refugi casolà que fou utilitzat du-

rant aquella guerra. Avui encara existeix, i es guarda amb molta cura pels propietaris actuals com a record d'aquella revolta civil. Es tracta del que hi ha a "Cal Joanet del Saus", renom de la casa, ubicada al carrer de Pau Clarís. Era el lloc on els veïns acudien per salvar-se de les bombes dels bombardejos d'artilleria i aviació dels nacionals. La seva construcció es va fer a la roca viva, a cops de pic per homes lliures d'empunyar les armes.

Vida al camp

Hi va haver ocasions en què la població civil se'n va haver d'anar a viure a les masies, cabanes o coberts, dispersos pel terme municipal. Això fou quan es va establir el Cap de Pont de Balaguer, el mes d'abril de 1938.

La vida, en ple camp, va resultar bastant divertida i saludable, particularment per als petits. Recordo que per a substituir el pa, que escassejava, les dones feien truites amb farina de blat, d'un gust excel·lent. Com a aliments bàsics, cal esmentar les verdures, els ous, els conills i el peix. Aquest es trobava amb abundància pels reguers i secles, era capturat pels homes lliures d'empunyar les armes i també per la inquieta "tropa infantil".

Curiosament, i tal vegada semblava estrany, molta gent que sofria mal d'estómac o altres dolències digestives, en el transcurs d'aquells penosos anys, varen estar exempts de molèsties intestinals i gaudiren, al contrari, de bona salut.

⁶ Informació facilitada per Anita Musoles, de Cal Santguim (testimoni directe d'aquell esdeveniment tràgic).

La vida a les masies era comunitària per necessitat: dones, homes, nois, noies, nens, nenes –tant de la mateixa família com si no– es prestaven mútua ajuda en la confecció dels menjars com en altres feines casolanes. Per a dormir, les dones ocupaven la part alta –un sostre fet amb canyissos– i els homes la part baixa, sobre terreny dur.

Entre les moltes notes grotesques d'aquell temps, cal mencionar que, als nens, se'ns rapava el cap al zero; s'organitzava curses pedestres i de natació a cos nu, o sigui de pèl a pèl, davant les rialles i aplaudiments dels espectadors.

Una altra curiositat destacable era que alguns homes utilitzaven pantalons confeccionats amb tela de borrasa –una peça de roba de molta utilitat pels pagesos per a diverses feines: recollida d'ametlles, olives... –ja que era un teixit molt resistent–.

Combatents de Linyola al front de guerra

La fotografia ens mostra cinc soldats de Linyola preparant una metralladora a la població de Calanda (Terol). Del grup, solament en va poder tornar dos, els altres moriren al camp de batalla. D'esquerra a dreta: Joan Pedra, Josep Palou, Francesc Balagué, Maties Solé i Francesc Pi. Salvaren la vida el segon i l'últim dels citats. Aquests joves eren combatents del: 18 Cos Exèrcit. 97 Divisió. 122 Brigada. 485 Batalló. Dirigia aquestes forces el general D. José del Barrio.

Abundant collita d'ametlles

Curiosament en el transcurs de la Guerra Civil no va fer gaire fred, ni tan sols fortes gelades, ni tampoc va nevar, o sigui, uns hiverns benignes. Això explica el que les collites d'ametlles foren abundants. Concretament aquí a Linyola, en aquell temps, hi havia molts camps plantats del mencionat producte, el qual es cultivava en terres de secà. Encara recordo com els soldats destinats al nostre poble –ja sigui dins el perímetre urbà o en altres llocs del terme municipal– portaven a les seves espatlles sacs terrers plens d'ametlles. Aquests també es feien servir, especialment, com a parapets quan era necessari. Així, doncs, s'omplien de terra, i millor encara d'arena; llavors es col·locaven un damunt de l'altre, amb la finalitat d'aturar les bales dels adversaris en els moments d'efectuar-se els atacs de les forces enemigues.

Els mencionats sacs no eren gaire grans, més aviat petits i estrets, i facilitaven així el seu maneig, tant si eren plens de terra com plens d'ametlles.

Un avió nacional ens va ametrallar

Un dia al matí –amb tota probabilitat de l'any 1938– anàvem junts, el meu padrí Joanet i jo, cap a l'era de batre, situada a la part ponent del poble (avui carrer Pelai) quan de sobte aparegué un avió nacional que ens va ametrallar, però per fortuna vàrem sortir il·lesos d'aquell inesperat atac aeri. Corrent ens amagàrem a dins de la nostra cabana que teníem

Combatents de Linyola al front de guerra.
Fotografia: Josep Palou.

a pocs metres. O sigui, vàrem sobreviure de miracle. Enfront de la cabana hi havia la casa de Cal Galceran, on estava instal·lat el Cos de Transmissions dels republicans.

Espectacular combat aeri.

Fou el duel d'aviació més important dels registrats a Lleida

Cap a finals del mes de maig de 1938, el qui subscriu es trobava com a refugiat a la masia de "Cal Valeri Sord", situada al terme d'Ivars d'Urgell i propera al Canal Auxiliar, quan es produí el combat aeri més espectacular dels registrats sobre la comarca del Pla d'Urgell (Lleida).

Deurien ser aproximadament les cinc de la tarda (hora solar, ja que en aquells temps no s'utilitzaven les hores oficials), quan de sobte emergiren per l'horitzó uns quants avions nacionals. Tot just veure'ls, tant les dones com els infants cuitàrem fuent a amagar-nos a l'ombra d'una plantació de panís, o sota els ponts de les secles. No van fer el mateix tres homes ja madurs, que van estar asseguts i impassibles en els tossals de terra que voregen el subcanal d'Urgell, però de sobte, un d'aquells àgils avions baixà en picat cap aquell grup d'atrebits i desafiants camperols i disparà una ràfega de metralladora; les bales xiulaven furiosament damunt les tranquil·les aigües del canal, enfront la sorpresa i espant dels "valents" adults que, esparverats, busquen millor amagatall.

Però la cosa no acabà així, als pocs moments aparegué una formació de signe oposat als primers, és a dir, del bàndol republicà, i s'entaulà un combat aeri de singular magnitud i espectacularitat. Tan aviat queia un aparell franquista, com als pocs instants era un dels "rojos" (així era denominat l'altre bàndol) que tenia la mateixa desgràcia. Aquell esdeveniment constituïa un espectacle mai vist en aquestes latituds.

(Vegeu més informació oficial al respecte a les pàgines següents).

Comunicats dels bàndols en guerra

Ejército Nacional. Parte del día 23-5-1938. En el frente de Catalunya han continuado hoy los ataques a nuestras avanzadas en los mismos sectores de ayer, Tremp y Balaguer, contra las que se han estrellado los intentos del enemigo que ha sufrido más de 3.000 bajas.

En combate aéreo han sido derribados hoy 11 aviones enemigos seguros y cinco probables.

Ejército de la República. Parte del día 23-5-1938. En un combate entablado en aquel sector (Frente del Este) por cuatro escuadrillas de cazas republicanos y cinco escuadrillas de Fiat enemigos, fueron abatidos cuatro de estos aparatos, siendo hechos prisioneros tres pilotos facciosos que se arrojaron en paracaídas. Nosotros perdimos un caza.

Ejército de la República. Parte del día 24-5-1938. (Los topónimos están como constan en el mismo, pero son fácilmente identificables).

Se reciben nuevas noticias sobre el importante combate aéreo que tuvo lugar ayer en el frente del Este y que duró desde las 15 horas hasta las 16,30.

Fueron derribados los siguientes aparatos enemigos: un Fiat al sur de Liola; otro en las proximidades de Las Lagunas, al sur de Ibor de Urgell; otro al norte de Castelserás, otro en las proximidades de Mongay, otro al norte de Lérida, otro cerca de Cubells, cuatro en las proximidades de Balaguer, otro en Belmut, otro cerca de Barbens, otro en Torrelamar, otro en Menarguens, junto al río; otro al este de Bellvis, otro en las inmediaciones de Vallfogona y un bimotor al norte de Balaguer; otro en las proximidades de Bellcaire. (Este maniobrado por el piloto Plácido Boschelli, del 24 Grupo de Caza Legionaria "Asso de Bastoni", según informa Alcofar Nassaes en su obra La Aviación Legionaria en la Guerra Civil Española.)

Han sido hecho prisioneros dos pilotos que se arrojaron en paracaídas, ambos de nacionalidad italiana.

Nosotros perdimos tres "moscas", dos de las cuales cayeron en nuestras líneas, resultando un piloto muerto y otros heridos.

Fragment del diari d'un veí de Balaguer. Dia 23-5-1938. "En la tercera visita que aquesta tarda han fet els avions rojos, han vingut també els nacionals, i s'ha entaulat seguidament un fort combat aeri, veient-se a la llunyania, entre Vallfogona i Bellcaire, com cremava un avió roig i el pilot es llençava en paracaigudes".⁷

Enterraren un pilot italià al cinquè bancal d'una finca de Vallverd d'Urgell, plantada de vinya. El singular duel tingué la fi fins a la posta de sol

El brunzit dels aparells, juntament amb el continu disparar de les metralladores, l'incesant olor a pólvora, el fum i l'espetic que pro-

⁷ Tota aquesta informació dels comunicats ens ha estat facilitada per l'historiador Josep Pla Blanch de Balaguer.

Desenterrament del pilot italià que va morir en el combat del 23 de maig de 1938.

Fotografia cedida per Ramon Rius.

Estampa gràfica del trasllat de les despulles del pilot italià a la població de Vallverd d'Urgell, on se li lliuraren honors fúnebres.

Fotografia cedida per Ramon Rius.

duïen els avions en estibar-se a terra donava un gran dramatisme a la situació. Alguns pilots moriren en aquest combat, mentre que altres tingueren la sort d'obrir el paracaigudes i salvar la vida. Dos dels pilots abatuts eren de nacionalitat italiana, els quals lluitaven amb Franco. Ambdós, segons es va dir llavors, foren intercanviats per d'altres aviadors detinguts a l'altra zona enemiga.

El singular duel no tingué la fi fins arribada la posta de sol. Fou llavors quan la gent que romania amagada cuita a anar on havien caigut els "pardals d'alumini".

La zona en què es desenvolupà el combat va abraçar els termes municipals d'Ivars d'Urgell, Vila-sana, Bellcaire d'Urgell, el Palau d'Anglesola, Vallverd d'Urgell, Vallfogona de Balaguer, el Poal, Penelles i Linyola, entre altres.

Un dels pilots morts era italià i fou enterrat al cinquè bancal d'una finca de Vallverd d'Urgell plantada de vinya. Uns anys més tard, un cop

acabada la guerra, el seu company d'armes vingué a recollir el seu cadàver, al qual se li lliuraren honres fúnebres a la mateixa localitat mencionada.

L'avió destruït

Al dia següent, a punta de sol, em vaig dirigir cap a a demarcació de Vallverd, on havia caigut un avió en el transcurs d'aquell combat. L'aparell era d'alumini i resultà completament destruït, però, no així les rodes, una d'elles me la vaig emportar, juntament amb una vareta rectangular del fusellatge. Un temps més tard, aquests objectes em foren sol·licitats per uns soldats que anaven de pas. Els els vaig donar, però em va doldre molt la seva pèrdua, especialment la roda. Em causà estranyesa el fet que en aquella hora no hi hagués ningú en aquell lloc, ni civil ni militar.

Angoixosa convocatòria: les autoritats municipals eviten l'evacuació del poble

A les vigílies de l'ocupació del poble per les forces nacionals, hi va haver una apressant i angoixosa convocatòria del comandament militar de l'exèrcit republicà a tots els veïns de Linyola, al saló de ball de Cal Mingo (Domènec Mata), que s'omplí de gom a gom. Un cop iniciada la reunió, un grup de soldats muntà guàrdia a les portes del local per impedir que ningú marxés.

El comandament militar d'ocupació va instar els assistents que abandonessin el poble cap a d'altres indrets més segurs, a causa dels esdeveniments bèl·lics d'aquells dies. O sigui, que tothom havia de fugir de la població. L'assumpte era força dramàtic i perillós, però afortunadament les autoritats locals actuaren amb fermesa i valència, i es negaren a complir aquelles ordres extremadament dures per a la població linyolenc, evitant amb la seva actitud in comptables penalitats, que sens dubte hagueren passat.

No cal dir que la mencionada assemblea fou tensa i dura, ja que els militars volien fer prevaler el seu criteri, cosa que no aconseguiren, ja que el públic també secundà l'actitud del consistori.

Tothom va retirar-se cap a les llars amb por i inquietud, van romandre aquella nit amb vetlla contínua, escoltant els moviments de la tropa republicana en retirada cap al Pirineu.⁸

La guerra s'atansa a la seva fi. Les tropes nacionals conquereixen Linyola

Dia 8 de gener de 1939. Devien ser les 3 de

⁸ Informació facilitada per Sebastià Caba Pons (Cal Llúcio).

la tarda, quan per la carretera de Bellcaire començaren a arribar els primers soldats de la Divisió 57, sota les ordres del general Marzo. Molt públic va sortir a rebre'ls, mentre la cavalleria, la major part d'ella mora, rodejava la vila i atemoriren el veïnat, ja que la seva reputació no era gens bona, però, afortunadament, no hi hagué incidents greus.

Una lleugera boira cobria el firmament en aquella jornada grisa, plena d'alegria per uns, mentre que per a altres significava tristesa i decepció i l'inici de llargues penúries: empresonaments, exilis, camps de concentració; en fi, el preu amarg del vençut davant del vencedor.

Una vegada els soldats franquistes hagueren complert la seva missió, se'ls va subministrar el ranxo per prendre forces. Acamparen en el carrer Roger de Llúria i els militars s'assegueren a terra per menjar un plat de brou calent, i la resta d'aliments en fred, la major part sardines de llaunes, que molts no s'acabaven i les restes llavors eren recollides pels nens que voltejaven per allí.

Missa de campanya a la plaça de l'església

A l'endemà es va celebrar una missa de campanya a la plaça de l'Església, oficiada per un capellà militar. L'esmentada cerimònia religiosa estigué acompanyada pel so d'una banda musical castrense, i els escolans foren Joan Duart Safont i Manel Mata Suñé.

Acabat aquest acte, fou el general Ricardo Marzo Pellicer qui va pronunciar un discurs des del balcó de la casa de "Cal Casan", a la gentada que s'havia reunit en aquell recinte.

Un camió d'aliments.

El futur alcalde de Barcelona, Porcioles, responsable del mateix

Més tard, prop de migdia, un camió carregat d'aliments (pa, xocolata, sucre..., i també tabac) es va situar a l'inici de l'actual carrer Major, concretament on avui hi ha la casa de Paulí Boreu. Els mencionats articles en qüestió foren repartits a la població civil pel senyor Josep Maria Porcioles, el qual anys més tard seria nomenat alcalde de la ciutat de Barcelona. Recordo això perquè algunes persones cridaven el seu nom, mentre la gent agrupada allí esperava impacient el seu torn per recollir llurs aliments.

Represàlies

Si a l'inici de la guerra hi va haver persecucions i detencions de persones considerades de dretes, ara fou al contrari. Aviat començaren les detencions d'aquells veïns del bàndol republicà o dels rojos, que havien tingut part

d'una forma o altra en actes contraris als anomenats nacionals o franquistes.

Moltes foren les persones a qui correspongué complir condemna amb alguns anys de presó, o bé en camps de concentració. Altres, però, van escollir l'exili cap a França, Mèxic...

Per sort, per gran sort, aquí a Linyola no s'hagué de lamentar cap mort violenta en aquest aspecte, ni en un bàndol ni en l'altre.

L'amarg preu de la guerra

Tant els pobles rurals com les ciutats van pagar a preus molt alts les conseqüències bèl·liques de la guerra civil en qüestió, perquè, a més de les víctimes causades pels bombarders –artilleria o aviació– entre els seus habitants, s'ha de parlar del nombrós grup de nois d'ambdues parts que van perdre les seves vides en la flor de llur juventud, d'alguns dels quals s'ignora el lloc de la seva mort i d'altres tants, el lloc on foren enterrats. Aquesta és una altra de les moltes estampes amargues que s'han d'afegir al llarg i cruent calvari d'aquella batalla fratricida.

A més d'aquests soldats que mai més varen tornar a casa seva, s'ha de tenir en compte els que pogueren fer-ho, però amb greus ferides o mutilacions als seus cossos, que han hagut de suportar i suporten encara per la resta dels seus dies.

Un altre drama va ésser constituït per l'exili de moltes persones cap a països estrangers: França, Mèxic, Argentina, Alemanya..., on van haver de lluitar força per reconstruir les seves vides. A alguns no els fou possible la tornada –per diverses causes– al poble que els va veure néixer.

Hi va haver altres episodis tràgics, en els quals es demostra que en els enfrontaments i en les guerres tots hi perden: els vencedors i els vençuts.

**En aquest indret
tingué lloc el duel
d'aviació entre els dos
bàndols en guerra.**

**Al fons es veu el
poble de Linyola.**

Fotografia: Joan Civit.

Nom	Renom	Quinta	Front
Salvador Soldevila Figueres	Cal Regató	39	Seròs
Miquel Talarn Palou	Cal Tarumba	31	Osca
Jaume Palou Castelló	Cal Guerrete	35	?
Cirili Pallerola Sellart	Cal Gabaix	29	València
Pere Lamarca Nolla	Cal Lamarca	41	Vba. Arcos
Pere Cascalló Solà	Cal Perecasat	41	Vba. Arcos
Antoni Tella Mas	Cal Pau Tella	41	Vba. Arcos
Isidre Musoles Llorens	Cal Santguim	41	Vba. Arcos
Emeteri Freixes Pedrós	Cal Armenter	41	Btlla. Ebro
Francesc Freixes Pedrós	Cal Armenter	36	Btlla. Ebro
Ernest Martí Escudé	Cal Pioc	41	Btlla. Ebro
Jaume Pujades Gené	Cal Colorado	30	Vva. Barca
Jaume Martí Riba	Cal Tonet Abril	33	Btlla. Ebro
Josep Serra Ginestà	Cal Xaparro	31	Frantlo
Francesc Pedrós Balagué	Cal Perejoan	?	?
Joan Bta. Pedrós Farré	Cal Sileto	34	Rialb
Guillem Riera Palou	Cal Trague	24	Castelldans
Josep Gené Fusté	Cal Milio 1'Ros	39	?
Ferran Fabregat Pedra	Cal Pirró	39	Madrid
Pere Pujades Talarn	Cal Feliciana	38	Villareal
Amadeu Mayoral Pedrós	Cal Mestret	36	Montclar
Maties Solé Trepas	Cal Xolipa	33	Granja Escarp
Vicenç Mas Pallerola	Cal Pau Vicenç	36	Viver
Miquel Bauló Riera	Cal Barceló	28	Seròs
Cándido Mir Bonell	Cal Pigat	29	Btlla. Ebro
Francesc Llordés Galí	Cal Quelo	28	Btlla. Ebro
Joan Ortiz Pedrós	Cal Escolà	36	Flix
Xavier Martí Altisent	Cal Pequeño l'Abril	36	?
Olegari Martí Altisent	Cal Pequeño l'Abril	34	Barcelona
Antoni Martí Altisent	Cal Pequeño l'Abril	27	Btlla. Ebro
Jaume Mas Vilaplana	Cal Nino	40	Alins
Francesc Llobet Civit	Cal Marçal	25	Granadella
Ramon Martí Bellet	Cal Ton la Rosa	34	Seròs
Manel Balagué Vergé	Cal Balagué	30	Fuentetodo
Josep Vilaplana Galí	Cal Pixeres	29	Burgos
Francesc Agustí Barqué	Cal Elvira l'Ros	29	?
Jaume Salse Rosal	Cal Didot	31	Almenar
Josep Vallés Torres	Cal Tosseta	29	Viver
Miquel Clavé Farré	Cal Gil	41	?
Marià Bergó Berenguer	Cal Gil	40	?
Joan Pedra	Cal Ballfinet	32	Terol
Delfí Llobera Vila	Cal Xaxo	41	Btlla. Ebro
Pere Casas Pintó	Cal Peret Pintó	31	Vgna. Balaguer
Joan Martí Plaça	Cal Paxel	24	Domicili
Manel Balagué Suñé	Cal Manel Paleta	40	Domicili
Amadeu Tribó Pallerola	Cal Moreno	35	Romadriu
Josep Ortiz Benseny	Cal Miger Formiguera	29	Domicili
Joan Gispert Martí	Cal Nofre	39	Domicili
Joan Pedrós Vidal	Cal Estevet	30	Domicili
Josep Baigés	Cal Mosso l'Moreno	38	Nules
Joan González Salla	Cal Pipa	37	Assentiu
Francesc Balagué Pou	Cal Xato	34	Barcelona
Josep Pedra Pedrós	Cal Fernando	36	Madrid
Joan Coll Coll	Cal Seixo	41	Bellaserra
Manel Pedrós Balagué	Cal Perejoan	30	Btlla. Ebro
Blai Pedrós Vergé	Cal Sereno	40	?

Altres víctimes

A l'anterior relació s'han d'afegir altres veïns que, fugits a França, s'incorporaren a la legió francesa, que posteriorment foren detinguts per la Gestapo alemanya i més tard internats al camp d'extermini de Mauthausen, on varen morir o bé els van executar. Són aquests:

Francesc Mas Fabregat (Cal Mas de la Plaça), Pasqual Pasqual Carné (Cal Xulo), Jaume Jové Flotats (Cal Jové) i Jaume Vergé Segura.

Encara més morts

Per si encara eren pocs els que perderen la vida lluitant en els diferents camps de batalla, cal anomenar les persones civils que van morir víctimes dels bombardejos d'aviació i d'artilleria.

Sebastià Civit Vilamajó (Cal Agarvellador), artilleria; Antoni Mas Fabregat (Cal Llopis), artilleria; Ramon Solé Vergé (Cal Borrell), artilleria; Carme Badia de Fabregat (Cal Panxa), aviació; Miquel Pons Lluelles (Cal Rosendo), aviació; Maria Pujades de Tella (Cal Pau del Tella), aviació; Josep Roig Mas (Cal Xena), arma de foc.

Agraïment

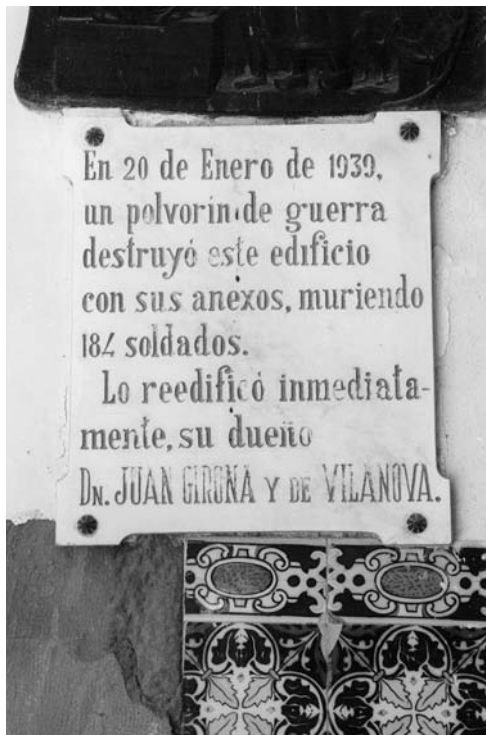
Agraïm publicament la col·laboració prestada per la veïna Teresa Vergé Torres, la qual tenia una llista de defuncions que s'anaven produint en aquells anys de guerra. Així mateix, també, expressem el nostre agraïment a totes les persones que ens han facilitat informació al respecte.

Explosió del polvorí de guerra del Castell del Remei

L'esdeveniment més tràgic i cruent registrat a la Plana d'Urgell en el transcurs del segle XX va tenir lloc pocs dies després que les forces del general Franco l'haguessin ocupat, concretament el dia 20 de gener (Sant Sebastià) de 1939, en llur avanç definitiu cap a la culminació de la fratricida Guerra Civil.

En dita explosió varen morir 184 militars i 8 persones civils, en esclatar un polvorí de guerra, mentre tenia lloc la càrrega de projectils amb la finalitat de desallotjar els magatzems que, amb anterioritat, estaven al servei de l'aixopluc d'alfals de la finca agrícola del Castell del Remei; eren, ara, habilitats com a polvorí d'armament bèl·lic.

Molts soldats nacionals estaven en l'al·ludida tasca quan, en un moment de la mateixa –se

Estampa demostrativa de la intensitat de l'explosió del polvorí de guerra del Castell del Remei.

Fotografia: Arxiu germans Armand i Alfons Cusiné.

Placa evocativa de l'explosió del polvorí, la qual fou col·locada a la façana del castell, una vegada restaurat.

Fotografia: Josep Pla Blanc. Arxiu germans Armand i Alfons Cusiné.

suposa que per descuit–, caigué un artefacte entrebancant-se amb els altres i produí l'explosió successiva del material allí emmagatzemat. Provocà la mort de 184 militars i 8 persones civils. Això va produir-se a les 3 de la matinada.

Aquí a Linyola, recordo, que l'agutzil municipal va fer un anunci pels carrers del poble anunciant el que havia passat al Castell del Remei, i demanant voluntaris que vulguessin anar en ajuda d'aquella gent que varen sofrir les conseqüències d'aquella terrible explosió de guerra. Uns amb mantes, roba, etc.

La difícil postguerra

A poc a poc la vida ciutadana va tornar a reorganitzar-se: els comerços van obrir llurs

COMISARIA GENERAL DE ABASTECIMIENTOS Y TRANSPORTES **TARJETA DE ABASTECIMIENTO**

DATOS DEL TITULAR

Nombre: **Pilar** (Nombre) | **Más** (Primer apellido) | **Oliva** (Segundo apellido)

Sexo: **H.** | Nacimiento: día **03** mes **01** año **1945** | Años cumplidos: **12**

Estado civil: | Profesión: **escolar**

Lugar de nacimiento: Municipio de **Liñola** | Provincia de **Lérida**

Nombre del padre: **Andrés** | Id. de la madre: **Ramona**

Para los extranjeros: nacionalidad

Domicilio: calle o plaza de **LIÑOLA** nº **10** piso **1º** de **Enero** de **1945**

40 654011 Serie **L.** Número **199.990**

muni- cipo **LIÑOLA** **LÉRIDA** **6 DIC 1945** **ES COPIA**

Firma del interesado (1) (Provincia) (Sello) de El Delegado de Abastecimientos.

DELEGACION LIÑOLA Abastecimientos

Consérvese cuidadosamente este documento y los cupones que tiene por ser todo ello indispensable para obtener y usar colecciones de cupones de racionamiento.

(1) Por los menores de 14 años o incapacitados firmará la persona a cuyo cuidado se encuentren. Si no hay a su representación o huella dactilar, deberá ser autorizada por el jefe del municipio.

REGISTRO DE CUPONES

Serie	Número	Carg.	Serie	Número	Carg.
1	2	3	4	5	6
7	8	9	10	11	12

En estas columnas se registrará la serie, número y categoría de los cupones que en cada momento tenga el titular de la tarjeta.

VARIACIONES 12/ N° 017685

Fijó su residencia en (municipio) (provincia),
a de de 19... (Sello) El Jefe del Negociado.

Fijó su residencia en (municipio) (provincia),
a de de 19... (Sello) El Jefe del Negociado.

Fijó su residencia en (municipio) (provincia),
a de de 19... (Sello) El Jefe del Negociado.

Fijó su residencia en (municipio) (provincia),
a de de 19... (Sello) El Jefe del Negociado.

Fijó su residencia en (municipio) (provincia),
a de de 19... (Sello) El Jefe del Negociado.

Model de "Tarjeta de abastecimiento" o de racionament que, un cop acabada la guerra, fou tramesa als habitants del poble.

tendes al públic, encara que els articles primaris foren altra volta racionats per les autoritats governatives; el pa –aquest havia d'ésser integral– l'oli, sucre –de color morè i acaramelat–, el tabac –per adquirir-lo s'havia de posseir la corresponent "cartilla", que els fumadors sol·licitaven o compraven a bon preu als que no ho eren–.

Els agricultors van anar a la recerca d'animals de llaurada. Alguns van tenir sort i els trobaren en un altre lloc del territori, mentre que d'altres més desafortunats hagueren d'adquirir-los a preu d'or, perquè la cotització de les mules era molt alta, tot arribant a pagar 40.000 pessetes per exemplar. Així, amb penes i treballs el camp retornà a les seves tasques habituals, ja que tot escassejava: adobs, maquinària, etc.

Cada família havia de subministrar farina al respecte pastisser i per cada 100 quilos d'aquesta rebia 120 quilos de pa; les remeses eren anotades en una petita llibreta.

Freqüentment, els inspectors de "Abastos" efectuaven els temuts "paseos" per les fleques, a fi de vigilar les possibles irregularitats dels propietaris, ja que estava terminantment prohibit elaborar pa blanc.

Per la trituració del blat i transformar-lo en farina s'havia de transportar en carros tirats per animals a les farineres existents a la zona: Mollerussa, Bellvis, Balaguer, Tàrraga, Castell del Remei...

La gent de les ciutats, per no morir de fam, va haver de llençar-se a la conquesta d'aquell cereal (blat) al preu que fos, sota possibles i severes multes i també amb el risc d'ésser tancat en una presó. S'ha de tenir en compte que el "Servicio Nacional de Trigo" era aleshores l'únic comprador i ningú més el podia adquirir.

Avals

Moltes foren les famílies a qui els correspongué sofrir un llarg i penós calvari, particularment aquelles que tenien algun dels seus parents a la presó o camp de concentració –com hem dit abans–. Llavors, per intentar la llibertat de la persona detinguda calia sol·licitar un aval d'algun veí influent del bàndol guanyador, a fi de donar bons informes d'aquell per aconseguir l'ansietat perdó. Tot, doncs, depenia del que es feia constar en el mencionat document.

Apareix "l'estraperlo"

A causa de la gran indigència que va patir el país de certs productes alimentaris de primera necessitat, aparegué la cèlebre època de "l'estraperlo".

Un veí –mort ja– em digué referint-se en aquell temps: "Allò era la meua vida; comprar, vendre i guanyar diners a munts. Quin temps, aquells!".

El preu del blat –el de "cupo forzoso"– estava establert pel "Servicio Nacional del Trigo" a 1 pessetes i 39,50 cèntims el quilo (l'any 1945), però els que es dedicaven a fer "l'estraperlo" van arribar a comprar-lo a 20 pessetes el quilo. O sigui, que el pagès que no va tenir por i tingué ocasió de vendre algunes partides d'aquell cereal es folrà de diners. Recordem que aquestes operacions no eren gaire fàcils, ja que els controls estaven fortament vigilats per la Guàrdia Civil, tant de dia com de nit, però encara així, els "negociants" tenien la suficient habilitat per esquitllar-se per altres llocs i passar d'aquesta manera la seva mercaderia d'or.

Més penalitats: sense pa i sense llum

Diuen que les desgràcies mai no van soles, sempre o quasi sempre van acompanyades.

Això és el que va passar una vegada acabades les hostilitats, ja que a més de les irreparables pèrdues de vides humanes, mutilats, exilats..., centenars de famílies destrossades –materialment i espiritualment–, sobrevingueren altres penúries de tipus alimentari. El pa en primer terme, tornant a cavalcar el genet apocalíptic de la fam pels nostres pobles, masies i ciutats, tant o més que en el transcurs de la guerra.

Tal vegada en els pobles rurals fou on es va poder resistir amb més fortuna la precària situació creada per la mateixa guerra civil. Això no vol dir que les tribulacions no hi fossin.

Una altra de les incomoditats d'ús domèstic fou la manca de llum elèctrica, la particular i la pública. Pels carrers calia anar-hi amb llanternes i piles. A dins de les cases amb llums de carburo, d'oli, espelmes, entre altres models.

Els automòbils i camions –pocs n'hi havia aleshores– corrien amb combustible de carbó, ja que la gasolina escassejava greument.

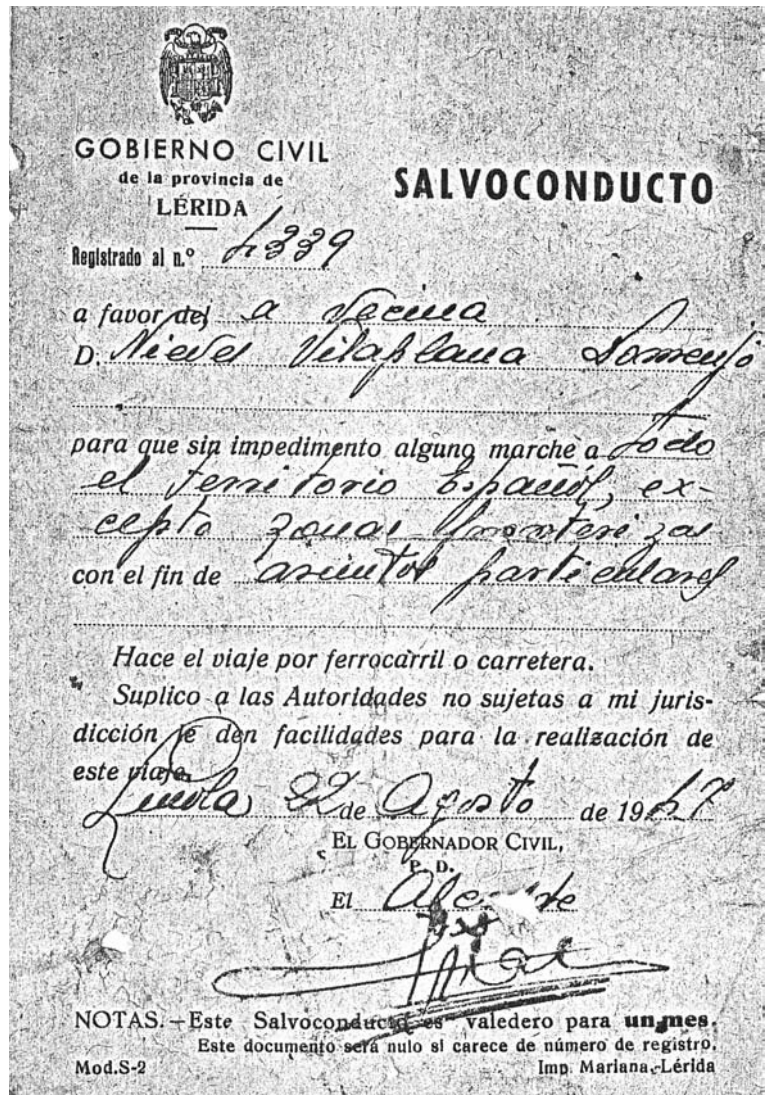
Les troballes de material bèl·lic

Una altra estampa pintoresca d'aquells anys posteriors a la guerra fou la troballa de material bèl·lic. Arreu es trobava bombes de mà, morters, bales incendiàries, fusells... Per a nosaltres, els vaillets, tot allò era una festa diària, puix que, en no estar encara les classes escolars reorganitzades, solíem passar l'estona jugant a muntar jocs de guerra.

Vestigis de la guerra

La guerra va acabar a Linyola el dia 8 de gener de 1939, quan les tropes del general Franco van ocupar la població. Des de llavors han passat més de 50 anys –estem al 1993–, però a molts llocs del terme encara s'hi poden veure els rastres de la contesa bèl·lica, pel fet que Linyola va ser indret on els destacaments de l'exèrcit republicà van romandre-hi durant força mesos. Avui, quan els pagesos que no coneixen la guerra més que de nom conreen els camps, troben tota mena d'estrís, projectils i construccions, i altra volta el record es torna viu.

Així, i a desgrat del temps transcorregut, encara es poden veure vestigis com els anomenats nius de metralladores, que van ser edificats per les forces de la República el 1938 a diversos llocs estratègics del terme municipal. Tots són, eren, en punts alts que permetien una fàcil dominació visual, i estan dotats de barnilles d'acer i ciment que els confereixen aspecte de fortí. N'hi havia a la partida del Camí de Balaguer (finca de Basili Balasch); al

Tossal del Corp (finca de J.L. Gómez); al camp de Josep Vallés (Cal Tossa) que dona a la carretera de Bellcaire. D'aquests tres ja no en queda rastre, però sí que n'hi ha cinc més a la finca de Ramon Tribó, a la partida de la Costera. Un d'aquests nius duu la data del 9 d'octubre de 1938.

Aquests nius, segons sembla, foren construïts en pla defensiu, ja que les forces de Franco estaven situades a l'altre marge del riu Segre –a Balaguer i Gerb–, esperant rebre ordres d'atac. Aquest atac va produir-se, finalment, a primers del 1939, però els fortins bastits no van servir de res perquè no van ser usats. Els nius estaven fets amb totxos adossats que feien cambres interiors sota terra en diverses direccions, i possiblement n'hi havia alguns de comunicats entre ells.

Obligatorietats

Es dictaren normes i consignes per parlar l'idioma castellà a tot arreu. En aquest sentit

Salvoconducto.
Document necessari
per viatjar arreu del
territori nacional,
als anys de després
de la guerra, i havia
d'ésser expedit per
l'ajuntament del poble.

La mà d'un nen
sostenint un grup
de bales encara
per utilitzar.

Grup de bombes que
foren utilitzades, però
no varen explotar.

Aquest conjunt
d'artefactes encara
avui es poden veure
al Museu del Pagès
d'Antoni Mas
Vilaplana (Linyola).
Fotografia: Joan Civit.

cal dir que hi havia uns cartells amb el següent rètol: "Si eres español, habla el español".

Així mateix, els documents oficials havien de ser amb la llengua de Cervantes, als col·legis públics i privats, i també s'havia de parlar el castellà en tots els centres i dependències oficials de l'Estat; els noms dels carrers, els programes de Festa Major, etc., era obligat fer-ho en aquell idioma mencionat.

Desfilades dominicals

Seguidament, els dirigents de la Falange Tradicionalista y de las J.O.N.S. organitzaren els anomenats "desfiles". Aquestes manifestacions públiques tenien lloc tots els diumenges al matí, per anar a la missa major que se celebrava al temple parroquial. El punt de la concentració era a la plaça Planell, davant de l'edifici de la Societat Recreativa Ateneu. Des d'aquí sortien les formacions de nois i noies uniformats amb la camisa blava i boina vermella, marcant el pas a l'estil militar i al so d'una banda de cornetes i tambors en direcció a l'església, i portant aquells grups

juvenils tres banderes: la Nacional, la de la Falange i la del Requetè.

Un cop finalitzada la cerimònia religiosa, es tornava al mateix punt de partida, desfilant pel carrer Major. Finalment es cantava el "Cara al Sol".

Les aventures del blat

Hem dit anteriorment que l'únic comprador de blat era el Ministeri d'Agricultura, ja que en concloure la guerra el camp estava abandonat i la manca d'aquell cereal era enorme i "l'estraperlo" feia furor; la gent procurava per tots els mitjans possibles adquirir alguns quilos d'aquell producte, en particular els residents a les ciutats.

Si per molts va ésser viure un calvari inacabable, per a d'altres en canvi fou donar-se la "dolce vita". Així són les coses d'aquest món.

Per altra part, l'agricultor hagué de fer front a moltes dificultats de tota mena, econòmiques, morals i materials. Entre aquestes, cal anomenar l'assumpte del "cupo forzoso", el qual no era altra cosa que el lliurament d'una quantitat de blat a un preu més baix que l'altre, el considerat lliure. Això, segons la terra que tenia o conreava. Aquesta normativa creà greus disgustos entre els pagesos, perquè el repartiment d'aquell no sempre s'estimava que era equitatiu. Durant força temps fou motiu de fortes discussions.

Aquelles cues al Castell del Remei!

Acabada la feina del batre, fos a màquina o amb animals, es procedia a l'envasament del blat en sacs de 50 quilos, per ser transportats als coberts del "Servicio Nacional del Trigo". Aquests escassejaven, i era el més proper a la nostra població el del Castell del Remei. Aquí també acudien carros tirats per animals i anys més tard remolcs amb tractors dels pobles veïns: Castellserà, Ivars, Penelles, la Fullola, Vallverd, entre altres. Hi havia ocasions en què les fileres de vehicles estacionats allí ocupaven prop d'un quilòmetre de llargada pels dos camins que conduïen al citat magatzem. Això no ha de causar sorpresa si tenim en compte que, per tenir la sort de descarregar, s'havia de portar el remolc una setmana abans dels dies assenyalats de recepció.

Fulla del "Servicio Nacional del Trigo"

La fulla del "Servicio Nacional del Trigo" era un document obligatori i imprescindible per vendre el blat a l'únic comprador oficial: el "Ministerio de Agricultura". En aquell s'havia de fer constar la collita de blat obtinguda; així

mateix, la dels altres cereals, com també els quilos reservats per a la sembra i per fer farina per al consum de la família, o sigui, per la confecció del pa. A més, hi figuraven els quilos assignats de “cupo forzoso” i els de venda.

L’hora de la veritat

L’hora de la veritat podria ser la més llarga, la més curta, o tal vegada la més amarga. Així, doncs, quan per fi s’atansava el moment de la descàrrega del blat i aquest era coincident amb la proximitat de l’horari de tancada del magatzem –migdia o vespre–, llavors els quatre o cinc pagesos amb idèntica situació procedíem a ajudar-nos mútuament, amb la fina-

litat de poder descarregar a temps, però a vegades succeïa que després d’haver posat treball, suor i sacrifici suportant sobre les espatlles 25, 50, 70 sacs, pujar-los per una rampa de teulons (on era molt fàcil caure dins la gran pila d’aquell cereal), després de tot això, un quedava sense poder entrar el seu remolc. Aquesta era l’hora més llarga.

Si per fortuna portaven bon gènere i te’l bonificaven, llavors resultava l’hora més curta.

Ara bé, si pel contrari el blat tenia mal aspecte i brut, és possible que no fos admès; això es convertia en l’hora més amarga.

Totes aquestes aventures tenien lloc als anys

Entrada d’un niu de metralladores existent encara a la partida de la Costera, a Linyola, propietat de Ramon Tribó. Porta la data del 9 d’octubre de 1938.

Fotografia: Joan Civit.

Restes d’un altre niu d’armetralladora, també existent encara a la partida del Pla de la Font, a Linyola, al costat de la cabana de Cal Arrufat.

Fotografia: Joan Civit.

Coberts del “Servicio Nacional del Trigo”, pertanyents als propietaris de la finca agrícola del Castell del Remei, en aquella època, la família Girona.

Fotografia: Joan Civit.

TABLA 5.--MOVIMIENTO POR VENTAS DE LAS EXISTENCIAS DISPONIBLES PARA LA VENTA DE ESTA DECLARACION

TRIGO CUPO FORZOSO	FIRMA DEL JEFE DE ALMACEN	FECHA	Existencias anteriores disponibles para la venta Kilos	Cantidad vendida Kilos	Existencias disponibles para la venta actualmente Kilos
<i>hca</i>	<i>[Signature]</i>	<i>24-8-43</i>		<i>581</i>	
CUPO EXCEDENTE					
OTROS PRODUCTOS CUPO FORZOSO	<i>[Signature]</i>	<i>20-9-43</i>		<i>336</i>	
OTROS PRODUCTOS CUPO LIBRE		<i>22-9-43</i>		<i>100</i>	
		<i>26-10-43</i>		<i>100</i>	
		<i>20-11-43</i>		<i>50</i>	
		<i>27-11-43</i>		<i>70</i>	

**SERVICIO NACIONAL DEL TRIGO
MODELO C-1
Cosecha 1943**

TABLA 1.-- DATOS GENERALES

Número del declarante *28*
 Término Municipal *Llucola*
 Provincia *Oradella*
 Apellidos *Armit Valentines*
 Nombre *Ramon*
 Número de familiares y ser-
 vidumbre doméstica que
 conviven con el declarante *6*
 Número de obreros fijos
 Número de familiares
 de los obreros fijos
 Número de obreros eventua-
 les equivalentes a fijos

HECTÁRRAS TOTALES
DE LA EXPLOTACIÓN AGRÍCOLA

En propiedad *18' 94*
 En arrendamiento
 En aparcería

SUMAS *18' 94*

Primer tiempo de la declaración:
Llucola a *27* de *Maya* de 1943
 El Proveedor, *Ramon Armit*
 El Secretario del Ayuntamiento, *[Signature]*

Segundo tiempo de la declaración:
Llucola a *18* de *Agosto* de 1943
 El Proveedor, *Ramon Armit*
 El Secretario del Ayuntamiento, *[Signature]*

ESTE IMPRESO VALE CINCO CENTIMOS

Observaciones:

1. La presente declaración es obligatoria a todos los cultivadores de cualquiera de los productos que figuran en la tabla número 2 de la misma.
2. Se sancionará por la Fiscalía de Tasas: La falta de presentación de esta declaración dentro de los plazos ordenados por aquellos a quienes obliga. La omisión o falsamiento de los datos que se piden en el presente impreso, especialmente lo que suponga ocultación o reservas en cosas de mercancías.
3. Serán objeto de severísimas sanciones quienes no entreguen al S. N. T. el cupo forzoso que les sea asignado.
4. La declaración no será válida sin la firma del Secretario del Ayuntamiento y sello de la Alcaldía.

Fulla del "Servicio Nacional del Trigo".

posteriori a la guerra.
**Insòlit esdeveniment:
 tota una orquestra a la presó**

Eren els temps de la postguerra, temps difícils i amargs, però a pesar de tot hi havia il·lusió i entusiasme per sortir de l'embús produït per la terrible contesa bèl·lica. Fruit d'allò que caracteritza tant a la joventut, va néixer una flamant orquestra de ball, anomenada "Amigos del jazz". Allò fou l'apoteosi, com la conquesta de la lluna. Aviat la seva fama s'estengué per tot arreu, plovent els contractes des de molts llocs de la comarca, i fins i tot de fora de la mateixa. Un d'aquests va venir des d'Andorra, el qual fou acceptat amb plena satisfacció pels responsables del conjunt musical.

Andorra, 15 de setembre de 1944

L'expedició musical, la formaven vuit elements: director-pianista, contrabaix, saxo-tenor, saxo-primer, dues trompetes, trombó i bateria.

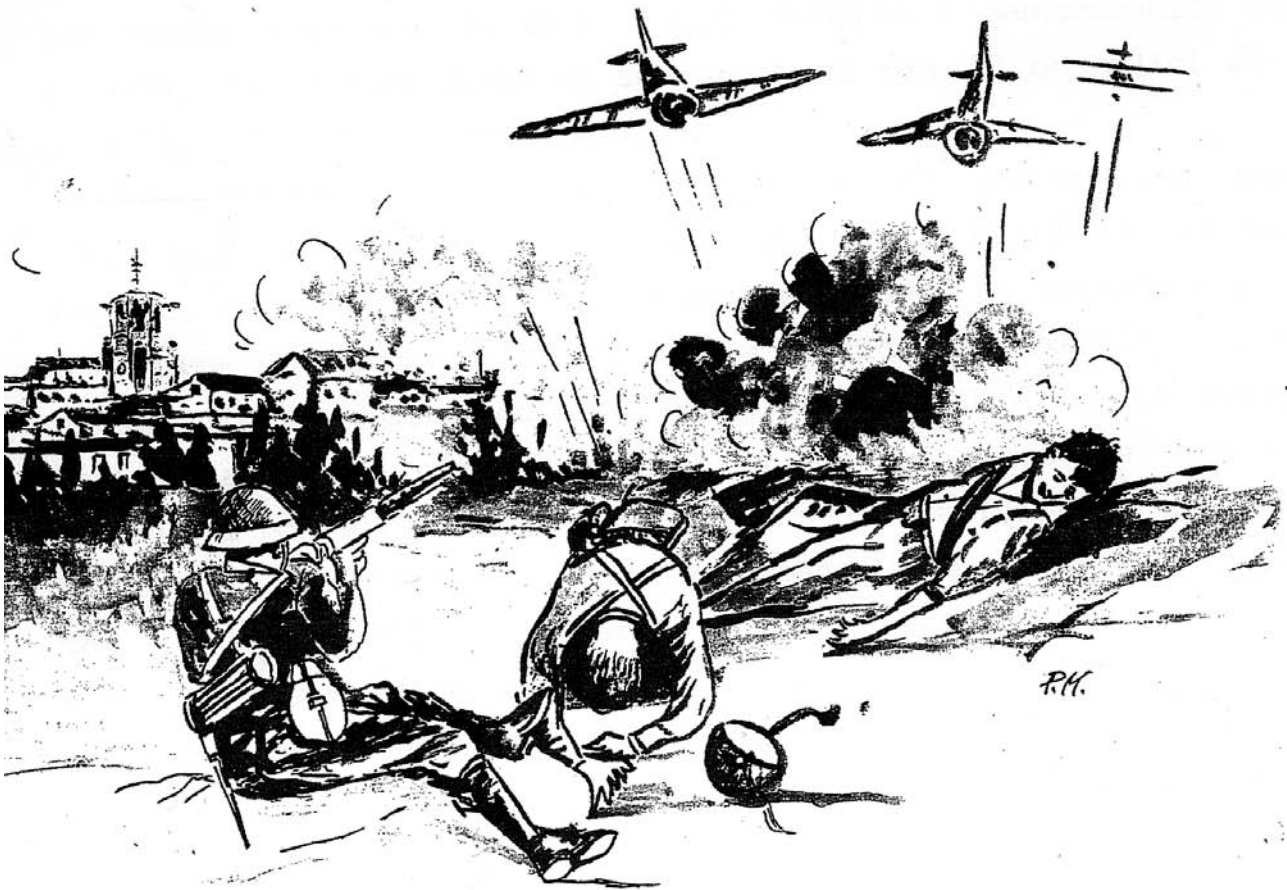
En el Principat foren rebuts com a reis i curullats d'atencions, particularment a Ordino, lloc on estaven contractats per tocar a la plaça pública, a l'aire lliure, durant tres dies. Tot es desenvolupava normalment, però l'última vetllada va ploure i hagueren d'allotjar-se dins

d'un hotel ple de refugiats polítics i de "maquis" —era l'època de les guerrilles d'aquest nom—. Aquí, un capità d'aquestes forces que coneixia diversos idiomes instà els components de l'orquestra "Amigos del jazz" que toquesin "l'Himne de Riego". Al principi es negaren rotundament, al·legant que en cas de fer-ho els podria ocasionar sèries represàlies al seu retorn a Espanya. Però l'oficial no va deixar la temptativa i amb intel·ligents paraules aconseguí convèncer-los. Ja que estaven en un país neutral, deia, no els passaria res. Per posar més neutralitat a la qüestió, els digué que, en un primer terme, interpretessin l'Himne Nacional Espanyol i després l'altre abans citat. Així van fer-ho, recollint forts i perllongats aplaudiments del públic allí present.

Amarg retorn

Aviat la notícia saltà cap a tot arreu, perquè les emissores de ràdio s'encarregare de difondre el que havia succeït en aquell hotel d'Andorra.

Transcorreguts alguns dies, pocs, del retorn a la Península, semblava que dit assumpte estava oblidat, però no, no era així. De prompte, un matí, reberen una comunicació de la Guàrdia Civil, per la qual quedaven detinguts per

ordre del governador civil de la província, i se'ls indicà que haurien d'ingressar a la presó de Lleida.

Allò fou com una bomba, tot el poble va quedar-se commocionat per la notícia, ja que es resistia a creure el que aquells joves músics haguessin d'anar a presidi. No valgueren les súpliques a les autoritats civils i eclesiàstiques locals per evitar la dràstica ordre governativa i tots els esforços foren inútils, ja que al dia següent van quedar allotjats a la presó provincial. Durant el trajecte pels carrers de la ciutat de Lleida, algú va advertir que entre el grup dels detinguts hi anava un noi de 16 anys —el qui tocava el contrabaix— i digué: “Si tan jove comet malifetes, què farà quan sigui gran”. Aquella persona desconeixia el motiu vertader de l'empresonament. Deu dies estigueren en aquell centre penitenciari, al cap dels quals els fou donada la llibertat.

Piano desafinat

No podia faltar en aquesta mena d'esdeveniments la clàssica anècdota. Hem escrit al principi la relació dels components de l'orquestra i en la mateixa figurava el director-pianista (?) (amb interrogant, però, dit senyor no era ni una cosa ni altra, anava de “turista”, ja que vo-

lia aprofitar el viatge per poder visitar una germana monja que residia a Andorra. El cert fou que, en la visita efectuada a la sumptuosa residència dels Comtes d'Areny pels “Amigos del jazz”, la senyora comtessa va demanar al “director-pianista” que interpretés amb el seu magnífic piano una peça predilecta, advertint que patia un petit desafinament. La situació era compromesa i difícil; sort que un company del grup s'avançà astutament per dir-li a la distingida senyora que “el nostre director més molt meticulós i amb un piano desafinat no hi ha manera de fer-lo tocar, inútil serà tota insistència”. La comtessa, en sentir aquesta argumentació tan contundent, va abandonar el desig d'escoltar la seva obra predilecta.

Cloenda

Amics lector, hem arribat a la fi del nostre treball, a l'hora de dir adéu, després de caminar junts i embolcallats a l'entorn d'unes seqüències d'aquella cruenta revolució que ens va correspondre viure, quan encara no havíem complert 10 anys.

Des de llavors han passat 70 anys, trepitjant penes, odis, llàgrimes i tristeses inacabables. Aquest és el trist, dramàtic i amarg balanç d'una guerra civil que mai no s'havia d'haver produït i que mai més caldria que tornés.

Dibuix de
Paco Mayoral.